

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬ ТЕРОРІСТИЧНІ АКТИ З ВИКОРИСТАННЯМ ВИБУХОВИХ ПРИСТРОЇВ

© Савчук М., 2018

Проаналізовано наукове розроблення криміналістичного поняття особи злочинця. Подано криміналістичну характеристику осіб, які вчиняють терористичні акти з використанням вибухових пристроїв. Визначено основні ознаки терористичних груп, які вчиняють терористичні акти. Класифіковано осіб, які вчиняють терористичні акти, залежно від їхнього соціального та професійного стану.

Ключові слова: терористичний акт; вибухові пристрої; криміналістична характеристика; особа злочинця; злочинна група.

Николай Савчук

КРИМИНАЛИСТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЛИЦ, СОВЕРШАЮЩИХ ТЕРРОРИСТИЧЕСКИЕ АКТЫ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ВЗРЫВНЫХ УСТРОЙСТВ.

В статье проанализированы научные разработки криминалистического понятия личности преступника. Дано криминалистическую характеристику лиц, совершающих террористические акты с использованием взрывных устройств. Определены основные признаки террористических групп совершающих террористические акты. Классифицированы лица, совершающих террористические акты в зависимости от их социального и профессионального состояния.

Ключевые слова: террористический акт; взрывные устройства; криминалистическая характеристика; личность преступника; преступная группа.

Mykola Savchuk

Applicant of Lviv University of Business and Law

CRIMINALISTICS DESCRIPTION OF PERSONS ASSASSINATING WITH THE USE OF EXPLOSIVE DEVICES

In the article analysed scientific developments of criminalistics concept of personality of criminal. Criminalistics description of persons assassinating with the use of explosive devices is given. The basic signs of terrorist groups of accomplishing are certain assassinations. Persons are classified, assassinating depending on their social, professional state.

Key words: assassination; explosive devices; criminalistics description; personality of criminal; criminal group.

Постановка проблеми. Особа злочинця, що вчиняє терористичні акти з використанням вибухових пристроїв, як структурний елемент криміналістичної характеристики, відіграє важливе інформаційне, орієнтовне та праксеологічне значення у розслідуванні кримінальних проваджень і

використовується для: планування розслідування злочину; вибору тактики провадження окремих слідчих (розшукових) дій; досягнення необхідного психологічного контакту з підозрюваним (обвинуваченим); прогнозування поведінки злочинця. Теорія криміналістичної характеристики особи злочинця, який вчиняє терористичні акти, потребує подальшого розроблення у зв'язку з проведенням АТО на Сході України.

Метою статті є надання сучасної криміналістичної характеристики осіб, які вчиняють терористичні акти в Україні з використанням вибухових пристроїв, як типову модель з удосконалення криміналістичних знань, які можуть використовуватися у кримінальному провадженні зазначених злочинів.

Стан дослідження. Основи криміналістичної характеристики особи злочинця розробляли вчені В. Г. Лукашевич, О. М. Колесніченко, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов, О. Р. Ратінов, М. В. Салтевський, В. Ю. Шепітько та ін.

Дослідження показують, що вчені мають різноманітні точки зору щодо визначення сутності такого елемента криміналістичної характеристики злочинів як особа злочинця, і визначають:

– особу злочинця (М. В. Салтевський), як соціально-біологічну систему, властивості та ознаки якої відображаються у матеріальному середовищі та використовують для розкриття та розслідування злочинів (до таких властивостей належать: фізичні, біологічні та соціальні [1, с. 112].

– до системи ознак особи злочинця зараховують дані демографічного характеру, деякі моральні властивості та психологічні особливості (В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель) [2, с. 278–279].

– сукупності інформації про особу злочинця, яка становить його характеристику (В. Ф. Ермолович [3, с. 194], [4, с. 53–54], [5, с. 197].

В. Н. Кудрявцева та В. В. Лисенко відносять психологічні фактори особи, яка вчиняє злочин до особистісних якостей злочинця [6, с. 10].

Так, О. М. Колесніченко зауважив, що конкретний зміст цього елемента криміналістичної характеристики обумовлений поведінкою злочинця, який впливає на розслідування [7, с. 46].

Виклад основних положень. У методиці розслідування терористичних актів, як і в методиках розслідування інших злочинів, основним елементом криміналістичної характеристики є особа злочинця, яка зосереджує найбільш важливі положення, своєрідну систему ознак, що дозволяють дати необхідну інформацію про типовий образ особи, яка вчиняє зазначені злочини, що включають основні криміналістичні елементи характеристики.

Криміналістичну характеристику особи злочинця, який вчиняє терористичні акти, розробляли В. П. Бахін, В. О. Коновалова, Д. Й. Мельник, Р. В. Никифорчук, О. В. Савюк, В. А. Соколова, М. А. Погорецький, В. В. Поліщук, М. О. Ленко, Д. Б. Сергєєва та ін.

М. А. Погорецький підкреслює, що характеристика особи злочинця, який вчиняє терористичні акти, має визначатися на основі основних властивостей особи, яка вчинила злочини розглянутої категорії протягом певного часового періоду. Знаючи їх, слідчий зможе правильно визначити напрямок розслідування [8, с. 63].

Із дослідження норм Кримінального кодексу України витікає, що суб'єктом ст. 158 КК України є будь-яка осудна особа, що досягла чотирнадцятилітнього віку. Це можуть бути будь-які особи, працівники правоохоронних органів, військовослужбовці, а також члени різних злочинних угруповань, бандитських, екстремістських, націоналістичних і релігійних формувань [9, с. 587].

У досліджуваних наукових джерелах ми знаходимо різні підходи до визначення криміналістичної характеристики злочинця, на основі яких можливо виділити групи елементів структури особистості злочинців, які вчинили терористичні акти з використанням вибухових пристроїв. У більшості випадків злочини вчиняють чоловіки (95 %), але внаслідок тотального падіння економіки пострадянських країн та збільшення безробіття в країнах ЄС до терористичної діяльності стали долучатися і жінки (5 %). Сучасна жінка пройшла етапи емансипації, що призвело

до повної її незалежності від чоловіків і визнання жіночої особистості, поставило її в один ранг із чоловіком. Так, жінки стали освоювати основні чоловічі професії (військовослужбовця, поліцейського тощо). З іншого боку, жінки швидко потрапляють у грошову чи іншу залежність, що штовхає їх на злочин. В окремих випадках жінки-терористки піддаються спеціальній психологічній обробці та шантажу з метою змусити їх приєднатись до лав терористичних груп [10, с. 3].

В. П. Бахін доводить, що особа, яка вчиняє терористичні акти з використанням вибухових пристроїв, характеризується низкою специфічних особливостей, до яких належать особливі навички володіння вибуховою справою, які здобуваються в процесі спеціальної підготовки [11, с. 21].

Необхідно підкреслити, що вчинення терористичних актів особою у складі злочинної групи характеризуються залежно від виконання нею окремих функцій [12, с. 730].

Науковці виділяють такі групи осіб, які вчиняють терористичні акти із застосуванням вибухових пристроїв:

– професійні терористи, для яких вчинення терористичних актів є їх професією (С. С. Галахов) [13, с. 45];

– випадкові, для яких здійснення вибуху – лише епізод з виявом мотивів цікавості (чи вдасться це зробити самому?), особистої неприязні, хуліганства. Їхні знання у вибуховій справі, як правило, поверхневі; “аматори”, вибухова справа для яких своєрідне “хоббі”. Зазвичай вони здійснюють кілька вибухів, що дозволяє об’єднати їх за способом здійснення; “професіонали”, що відрізняються високим рівнем підготовки (армія, підрозділи спеціального призначення, підрильники та ін.). Головний мотив – виконання замовлення (В. П. Бахін та М. А. Михайлов) [11, с. 21, 22];

– особи, що брали участь у бойових діях під час воєнних конфліктів;

– особи, що мають спеціальні знання в галузі застосування вибухових речовин;

– раніше судимі за тяжкі, насильницькі злочини;

– спортсмени, які виступали у бойових видах спортивних єдиноборств тощо (Д. Й. Никифорчук) [14, с. 72];

– представники етнічних меншин, які прагнуть до культурної та політичної автономії; релігійні фанатики; представників визвольних рухів у окремих державах; окремі особи, групи чи організації (Я. А. Соколова) [13, с. 206].

Нашим дослідженням підтверджено, що терористичні акти на території України, які підготовляються й проводяться цілими організаціями, групами та окремими їх членами, можна класифікувати згідно ієрархічної структури:

1) вищий рівень – керівники й духовні лідери організації, здійснюють контроль, фінансування й організацію теракту, керівництво всією організацією, але при цьому часто їхнє місцезнаходження відоме. Керівництво терористами здійснюється особами, які перебувають на чільних державних постах. Наприклад, 1 березня 2014 р. – рішення Російської Думи про надання права Президентові на введення російських військ на територію України;

2) середній рівень – керівники самопроголошених республік, польові командири, командири батальйонів і бригад. Здійснюють організаційно-контрольні й посередницькі функції. Самі рідко беруть участь у проведенні терактів;

3) нижній рівень – виконавці, найбільша і найрізноманітніша категорія осіб, до якої належать як місцеве населення, так і чужоземні найманці. Це можуть бути групи чи одинаки, що здійснюють теракти.

За допомогою дослідження судово-слідчої діяльності та літературних джерел здійснено спробу проведення загальної типології особистості терористів за метою, за способом забезпечення, за політичними поглядами, за релігійними ознаками та ін. [14, с. 204].

Аналіз кримінальних проваджень вчинених терористичних актів за 2016–2017 рр. вказує, що 45 % злочинів скоюють особи у віці 18–30 років, 35 % – 30–45 років, 20 % – старші за 45 років. У 95 % випадків указані злочини вчиняються чоловіками і тільки в 5 % випадків – жінками. З приводу освітнього рівня особи злочинця, то 20,5 % осіб мають базову та повну вищу освіту (40 % закінчили спеціальні вузи силових структур або збройних сил), 30 % – професійно-технічну освіту, 45 % – базову та повну загальну середню освіту. Близько 35 % указаних злочинів

учиняються громадянами України, 32 % – обвинувачених у тероризмі схильні до зловживання алкоголем або наркотиками, 22 % – раніше засуджені за злочини проти життя і здоров'я особи та обіг наркотичних засобів.

На Сході України створені терористичні групи за національними ознаками (батальйони росіян, сербів, чеченців, інгушів, осетин та ін.), за соціально-політичними поглядами (“Харківські партизани”, група “Восток”, “Кадировці”), незаконні військові формування з бійців колишніх батальйонів спецназу “Захід” і “Схід”, які підпорядковувалися ГРУ РФ.

9 грудня 2015 року в містах Києві та Харкові затримано чергову диверсійно-терористичну групу, ядром якої є громадяни Російської Федерації. Спрямування на проведення терористичних актів та диверсій у великих містах України [15, с. 2].

Загалом на Сході України виявлено близько 70-ти організованих злочинних груп терористичної спрямованості, до яких належать співробітники спецслужб, розвідки і кадрових військових РФ, а також найманці з представників багатьох інших національностей (Америку, Іспанії, Італії, Франції, Канади, Росії, України, Польщі, Сербії, Єгипту, Лівану та ін.)

Так за останні два роки СБУ виявлено та припинено функціонування 11 “перевальних пунктів” бойовиків-терористів у Києві та Харкові. Встановлено 110 та затримано 56 учасників терористичних актів та диверсійно-розвідувальних груп, причетних до підготовки терористичних актів на території України. У 2016 р. в Горлівці в результаті проведення спецоперації добровільно здалися в полон 46 добровольців батальйону “Восток” членами якого були чеченці, осетини, серби, росіяни, а також представники з числа місцевих мешканців окупованої території України [15, с. 5].

За окремими дослідженнями, участь у терористичній групі може мати такі форми: формальне визнання особою свого членства у терористичній групі зі здійсненням на користь неї будь-яких дій чи навіть без здійснення таких дій; фактичне членство у терористичній групі відбувається у вигляді тривалої за часом допоміжної діяльності, тобто надання транспорту, приміщень, фінансування, постачання зброєю, пошуку об'єктів для нападу і такого іншого. Цими діями особа підтверджує, що фактично вступила до терористичної групи, усвідомлює себе членом цього злочинного угруповання [14, с. 74].

Висновки. Криміналістичне поняття особи злочинця, який вчиняє терористичний акт, охоплює всі ознаки, які відображаються у матеріальному середовищі та використовуються для розкриття та розслідування зазначених злочинів.

До злочинців, які вчиняють терористичні акти з використанням вибухових пристроїв, належать особи, які служили у спеціальних підрозділах силових структур, або особи, що пройшли спеціальну підготовку і мали безпосереднє відношення до збройних конфліктів, а до членів терористичних груп належать особи, які були втягнені у злочинну діяльність на основі матеріального заохочення та матеріальної залежності тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Салтєвський М. В. Навчально-довідковий посібник з криміналістики / М. В. Салтєвський, В. Г. Лукашевич, В. М. Глібо. Київ: Рад. шк., 1994. – 180 с.
2. Криміналістика : підруч. / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. ; за ред. В. Ю. Шепітька. 5-е вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2011. – 464 с.
3. Ермолович В. Ф. Криміналістическая характеристика преступлений. – Мн. : Амалфея, 2001. – 194 с.
4. Ратинов А. Р. Лжесвидетельство (происхождение, предотвращение и разоблачение ложных показаний). Москва: Всесоюз. Ин-т по изуч. причин и разраб. мер предупреждения преступности, 1976. – 133 с.
5. Гавло В. К. К вопросу о криміналістической характеристике преступлений (Статья первая). Вопросы повышения борьбы с преступностью. Томск: ТЮУ, 1980. – С. 123.
6. Кудрявцев В. Н. Причинность в криминологии. О структуре индивидуального преступного поведения. Москва: Юрид. лит., 1968. – 175 с.
7. Колесниченко А. Н. Криміналістическая характеристика преступлений. Харків: ХЮИ, 1985. – 93 с.
8. Розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. / М. А. Погорецький, Д. Б. Сергєєва та ін. ; за ред. Погорецького та Д. Б. Сергєєвої. – Київ: Алерта, 2015. – 536 с.
9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. Д. С. Азаров,

В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. – Київ: Юрінком Інтер, 2017. – 1104 с. 10. Анищенко К. Ф. Личностные характеристики преступников, совершающих акты терроризма. Теория и практика общественного развития. 2007. – Вып. № 2. [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://teoria-practica.ru/vipusk>. 11. Бахін В. П. Кримінальний вибух: поняття, характеристика, аналіз, розслідування / за ред. Я. Ю. Кондратьєва. Київ, 2001. – 126 с. 12. Коновалова В. Тероризм: проблеми методики розслідування злочинів. Вісник Академії правових наук України. Право. 2003. – № 2–3. – С. 721–732. 13. Соколова Я. А. Загальна характеристика особи злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів віднесених до терористичної діяльності. Право і суспільство. 2016. – С. 202–207. 14. Боротьба з тероризмом : навч. посіб. / за заг. ред. проф. В. В. Коваленка // Джужа О. М., Никифорчук Д. Й., Комарницький В. М. та ін. Київ: Видавничий дім “Скіф”, 2013. – 584 с. 15. Співробітники СБУ затримали диверсійно-терористичну групу. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://tools.regulation.gov.ua>

REFERENCES

1. Saltevskiy M. V. *Navchalno-dovidkovyi posibnyk z kryminalistyky*. [An Educational-certificate manual is on criminalistic]. M. V. Saltevskiy, V. H. Lukashevych, V. M. Hlibko. Kyiv: Rad. shk. Publ, 1994. 180 p.
2. *Kryminalistyka*: pidruchnyk. [Criminalistics]. V. Yu. Shepitko, V. O. Konovalova, V. A. Zhuravel ta in. ; za red. V. Yu. Shepitka. 5-e vyd., pererob. i dop. Kharkiv. Pravo Publ, 2011. 464 p.
3. Ermolovych V. F. *Krymynalystycheskaia kharakterystyka prestuplenyi*. [Criminalistics description of crimes]. Minsk. Amalfeia Publ, 2001. 194 p.
4. Ratynov A. R. *Lzhe svydetelstvo (proyskhozhdnyye, predotvrashchenye y razoblacheniye lozhnykh pokazaniy)*. [False evidence (origin, prevention and exposure of false testimony).]. Moskva. Vsesoiuz. Yn-t po yzuch. prychn y razrab. mer preduprezhdeniya prestupnosti, 1976. 133 p.
5. Havlo V. K. *K voprosu o krymynalystycheskoi kharakterystyke prestuplenyi* [Criminalistics description of crimes]. Voprosy povysheniya borby s prestupnostiu. Tomsk Publ. TIuU, 1980. 123 p.
6. Kudriavtsev V. N. *Prychynnost v krymynolohyy. O strukture yndyvydualnogo prestupnogo povedeniya*. [A causality is in criminology]. Moskva. Yuryd. lyt. 1968. 175 p.
7. Kolesnychenko A. N. *Krymynalystycheskaia kharakterystyka prestuplenyi*. [Criminalistics description of crimes]. Kharkiv, 1985. 93 p.
8. *Rozsliduvannia okremykh vydiv zlochyntiv. nachalny posibnyk*. [Investigation of separate types of crimes]. M. A. Pohoretskyi, D. B. Serhieieva ta in. ; za red. Pohoretskoho ta D. B. Serhieievoi. Kyiv. : Alerta Publ, 2015. 536 p.
9. *Naukovo-praktychnyi komentar Kryminalnogo kodeksu Ukrainy*. [Criminal code of Ukraine]. D. S. Azarov, V. K. Hryshchuk, A. V. Savchenko ta in. ; za zah. red. O. M. Dzhuzhi, A. V. Savchenka, V. V. Chernieia. Kyiv. Yurinkom Inter Publ, 2017. 1104 p.
10. Anyshchenko K. F. *Lichnostnye kharakteristyky prestupnikov, sovershaiushchykh akty terrorizma. Zhurnal*: [Personality descriptions of criminals]. Teoryia i praktyka obshchestvennogo razvytyia, 2007. № 2. Available at: <http://teoria-practica.ru/vipusk>. 11. Bakhin V. P. *Kryminalnyi vybukh: poniattia, kharakterystyka, analiz, rozsliduvannia*. [Criminal Explosion: Concept, Feature, Analysis, Investigation]. za red. Ya. Iu. Kondratieva. Kyiv, 2001. 126 p.
12. Konovalova V. *Teroryzm: problemy metodyky rozsliduvannia zlochyntiv*. [Terrorism: Problems of Crime Investigation Methodology.]. Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy. Kharkiv. : Pravo, 2003. № 2–3. pp. 721–732.
13. Sokolova Ya. A. *Zahalna kharakterystyka osoby zlochyntsia. yak element kryminalistychnoi kharakteristyky zlochyntiv vidnesenykh do terorystychnoi diialnosti* [General characteristics of the offender. as an element of forensic characterization of crimes attributed to terrorist activity]. Pravo i suspilstvo, 2016. pp. 202-207.
14. *Borotbi z teroryzмом: navch. posib*. [To the fight against terrorism]. za zah. red. profesora V. V. Kovalenka, Dzhuzha O. M., Nykyforchuk D. I, Komarnytskyi V. M. ta in. Kyiv. Vydavnychiy dim “Skif” Publ, 2013. 584 p.
15. *Spivrobitnyky SBU zatrymaly dyversiiino-terorystychnu hrupu* [Detention of terrorist groups]. Available at: <https://tools.regulation.gov.ua/document/391>

Дата надходження: 07.02.2018 р.